

Hot och våld i nära relationer

Innehållsförteckning

1	INLEDNING OCH SYFTE	3
1.1	Inledning	3
1.2	Syfte	4
1.3	Verksamhetsanpassade rutiner	4
2	ATT UPPMÄRKSAMMA OCH FRÅGA OM VÅLD	5
2.1	När ska vården fråga om våld?	5
2.2	Bemötande	5
2.3	Tandvården	6
2.4	Tolkanvändning	6
2.5	Kommunikationshjälpmedel	7
	FLÖDESSCHEMA OCH ÅTGÄRDSKORT	8
2.6	Våldsutsatta vuxna	9
2.6.1	Att fråga vuxna om våldsutsatthet	9
2.6.2	Tecken på våldsutsatthet hos vuxna	9
2.6.3	Vårda och ta hand om vuxna	10
2.7	Våldsutsatta barn och barn som bevittnat våld	12
2.7.1	Att fråga barn om våldsutsatthet	12
2.7.2	Tecken på att barn bevittnat våld eller själva blivit utsatta för våld	13
2.7.3	Vårda och ta hand om barn och ungdomar	14
	Vård och stöd till barn i behov av somatisk vård:	14
2.7.4	Att fråga föräldrar/vårdnadshavare om våld	14
2.7.5	Barn som utsatts för eller bevittnat våld	15
2.8	Patienter utsatta för sexuella övergrepp eller våld	16
	Vård och stöd vid sexuella övergrepp	17
2.9	Patienter utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck	18
2.9.1	Att ställa frågor om hedersrelaterat våld och förtryck	18
2.9.2	Kvinnor och flickor utsatta för könsstympning	19
2.10	Följdfrågor och hantera svaret	20
2.11	Erbjuda återbesök	22
2.12	Samverkan	22
2.13	Säkerhet och risk för patienten	22
2.14	Våldsutövare	23
3	FAKTA OM VÅLDSUTSATTHET	25
3.1	Olika typer av våld i nära relation	25
3.2	Människor som är särskilt utsatta för våld	26
4	DOKUMENTATION	30

Hot och våld i nära relationer

4.1	Dokumentera våldsutsatthet.....	30
4.2	Dokumentation när våldsutsattheten inte är pågående	31
4.3	Skyddade personuppgifter	32
4.4	Begränsa tillgänglighet e-tjänsten Journalen	32
4.4.1	Egen journal.....	32
4.4.2	Hantering av vårdnadshavares tillgång till barnets journalinformation – e-tjänsten Journalen	32
4.5	Rättsintyg.....	33
5	HÄNVISNING TILL ANDRA AKTÖRER	34
5.1	Anmäla oro att barn far illa	34
5.2	Hänvisa våldsutsatta vuxna	35
5.2.1	Polisanmälan	35
5.2.2	Socialtjänst	35
5.2.3	Nationella stödlinjer/chattar för patienter.....	36
5.2.4	Frivilligorganisationer	37
5.3	Stödlinjer för yrkesverksamma.....	37
5.4	Vittnesplikt	38
6	FÖRDJUPNING OCH LITERATURHÄNVISNINGAR	38
6.1	Onlineutbildningar.....	38
6.2	Till dig som chef.....	39
6.3	Vidare fördjupning.....	39
6.3.1	Våld i nära relationer	39
6.3.2	Hedersrelaterat våld och förtryck.....	40
6.3.3	Prostitution och människohandel för sexuella ändamål	40
6.3.4	Särskilt utsatta grupper	40

Hot och våld i nära relationer

1 INLEDNING OCH SYFTE

1.1 Inledning

Instruktionen riktar sig till dig som arbetar i Region Västmanlands patientnära verksamheter samt de privata hälso- och sjukvårdsaktörer som har avtal med regionen (kommer här att benämnas sjukvården). Sjukvården har ett stort ansvar för att upptäcka våld, ge stöd och hjälp till de som blivit utsatta. Arbetet ska präglas av medvetenhet om vilka risker våldet innebär för individen och kunskap kring vissa grupperns särskilda utsatthet.

Oavsett vilken del av hälso- och sjukvården eller tandvården som du arbetar i möter du, direkt och indirekt, personer och patienter som utsatts eller utsätter någon för våld i nära relationer. Det kan vara den utsatta själv, närstående, barn som upplevt våld i sin familj eller de som tidigare har eller pågående utsätter sina närstående för våld. Personal inom hälso- och sjukvården och tandvården kan vara de enda som våldsutsatta eller våldsutövare kan och vågar berätta för om sin situation och få stöd, vård och hjälp att förändra sin situation eller beteende.

Våld i nära relationer bidrar till ohälsa och stort mänskligt lidande och utövas i alla samhällsklasser, åldersgrupper, etniska grupper. Det kännetecknas av att personen som utsätts för våld har en nära relation och ofta starka emotionella band till våldsutövaren. Kvinnor och barn är mest utsatta och forskning visar att det framför allt är män som utövar våldet. Anledningar till att personer söker vård är olika och kan röra sig om fysiska såväl som psykiska besvär orsakade av våldet. Förutom akuta fysiska skador och krisreaktioner kan personer även söka vård för långvariga eller kroniska symptom. Tandvården är en viktig aktör eftersom våldet kan påverka munhälsa och munhälsobeteendet. För att personen ska få stöd och hjälp bör alla vårdverksamheter arbeta för att ställa frågan om våld eftersom det också enligt forskning ökar upptäckten.

Hälso- och sjukvården samt tandvården har ett ansvar att upptäcka och uppmärksamma våld, att ge våldsutsatta adekvat vård såväl fysisk som psykisk, dokumentera korrekt i patientjournalen, anmäla oro för barn 0-18 år till socialtjänsten, samverka internt och med externa aktörer, informera om andra aktörer i samhället, samt hjälpa patienten få kontakt med socialtjänsten. Vårdgivaren har också ett ansvar att skapa rutiner kring utveckling av arbetet och kunskap hos medarbetare.

Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd i kraft reviderades 2022 och kraven hälso- och sjukvården skärptes och tandvårdens ansvarsområden tydliggjordes. De skärpta kraven gäller bland annat att vårdgivaren har ett ansvar att fastställa rutiner för när och hur frågor om våld ska ställas av verksamheterna samt har fler nya lagstiftningar tillkommit inom området. Läs mer i de nya föreskrifterna [HSLF-FS 2022:39 \(socialstyrelsen.se\)](https://socialstyrelsen.se/2022/39).

Hot och våld i nära relationer

1.2 Syfte

Syftet med instruktionen är att tydliggöra vårdens ansvar och vara ett stöd för dig som i ditt arbete kommer i kontakt med patienter som kan ha utsatts för eller utövat våld. Instruktionen ska ge dig stöd att känna igen möjliga tecken på våld i nära relation och veta hur du ska agera utifrån en misstanke eller kännedom om våldsutsatthet.

Målet är att regionens verksamheter bättre ska upptäcka och identifiera våld, känna till hur våldet kan ligga till grund för symptom och besvär samt hur bemötande och omhändertagande av våldsutsatta vuxna och/eller barn samt barn som bevittnat våld av/mot närstående bör gå till.

1.3 Verksamhetsanpassade rutiner

Den övergripande instruktionen ska fungera som ett stöd för verksamheterna. Vid behov bör verksamhetsanpassade rutiner tas fram. De verksamhetsanpassade rutinerna rekommenderas innehålla:

- Vilka ska fråga om våldsutsatthet, och i vilka situationer
- Hur medarbetare kan agera utifrån svaren de får från patienten
- Vilka aktörer (interna som externa) kan medarbetare hänvisa patienten till
- Vad verksamheten behöver göra för att få och bibehålla kunskap om våld i nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck, (t.ex. rutiner vid nyanställning, regelbundet diskutera frågorna i personalgruppen, uppdatering av rutiner i verksamheten).
- Hänvisning till den övergripande instruktionen i ledningssystemet

I instruktionen används främst begreppet sjukvården. Det innefattar den hälso- och sjukvård samt tandvård som drivs av regionen och de privata hälso- och sjukvårdsaktörer som har avtal med regionen.

Hot och våld i nära relationer

2 ATT UPPMÄRKSAMMA OCH FRÅGA OM VÅLD

Kom ihåg att det kan finnas barn i familjen som antingen själv är utsatt för våld eller bevittnar våld. Vid sådan misstanke ska en orosanmälan till socialtjänsten alltid göras, läs mer i avsnitt 5.1.

Observera att du som arbetar inom sjukvården, är skyldig enligt lag att genast anmäla om du i ditt arbete misstänker eller får kännedom om att ett barn far illa.

2.1 När ska vården fråga om våld?

Inom hälso- och sjukvården samt tandvården kan vi upptäcka våld genom att ställa frågor om våld och vara uppmärksamma på tecken som kan uppkomma på grund av våldsutsatthet.

Socialstyrelsen rekommenderar att personal inom hälso- och sjukvården ska:

- fråga alla kvinnor som uppsöker *mödrahälsovård* om erfarenhet av våld
- fråga alla kvinnor som uppsöker *psykiatrisk vård* om erfarenhet av våld
- ta upp frågan om våld i alla ärenden inom *barn- och ungdomspsykiatri*

I övriga verksamheter har vårdgivaren ett ansvar att fastställa när och hur man bör ställa frågor om våld i enlighet med Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer.

När man uppmärksammar tecken på, eller misstänker, våldsutsatthet bör frågor om våld alltid ställas. Rörande barn är det viktigt att sjukvården uppmärksammar våldsutsatthet eller barn som bevittnat våld och gör en anmälan till socialtjänsten om oro.

2.2 Bemötande

Sjukvårdens bemötande av en person har stor betydelse för om personen vill berätta om sin våldsutsatthet. Forskning visar att kvinnor inte tar illa upp att få frågan om våld utan snarare tycker det är bra att vårdpersonal uppmärksammar frågan om den som ställer frågorna ha ett gott bemötande av patienten. För att personen inte ska känna sig utpekad, kan det vara viktigt att förklara att frågan ställs till alla. Det kan vara så att personen inte alltid väljer att berätta om sin våldsutsatthet på en gång, eller bara berättar delar av den. Det kan ta tid att börja lita på sin omgivning och våga öppna upp sig. Därför är det viktigt att ställa frågan vid upprepade tillfällen och vara lyhörd när patienten pratar.

Hot och våld i nära relationer

Bra att tänka på vid bemötande av våldsutsatt:

- var professionell
- ha ett öppet förhållningssätt
- var lyhörd och empatisk
- låt inte dina egna erfarenheter och idéer om våld påverka bemötandet
- bekräfta patientens berättelse
- skuldbelägg inte den som utsatts för våld

2.3 Tandvården

Tandvården är en av flera verksamheter dit personer som utsatts för våld söker vård. Tandvårdspersonal har kontakt med personer i alla åldrar och får en god överblick över en patients eventuella skador i mun-, ansikts- och halsregionen.

Tandvården kan medverka till tidig upptäckt, behandling och dokumentation av skador och kan också se till att den som är våldsutsatt får information om möjligheten till vård av hälso- och sjukvården, stöd från socialtjänst, polis och/eller ideella organisationer.

Det finns olika anledningar till att barn uteblir från tandvården som exempelvis att de är utsatta för våld eller försummelse. Tandvården har möjlighet att prata med barn, upptäcka stora obehandlade vårdbehov samt uppmärksamma om barnen uteblir från tandvårdsbesök. Tandvården har anmälningsplikt till socialtjänsten gällande barn som misstänks fara illa.

2.4 Tolkanvändning

Information som lämnas av sjukvården ska vara tillgänglig för alla och ska vara anpassad till patienten / mottagaren. Använd **aldrig** en anhörig som tolk i ärenden rörande våldsutsatthet eller vid misstanke om våldsutsatthet. Vid behov av språktolk är det att föredra att en telefontolk används i ärenden rörande våldsutsatthet. Det är viktigt att patienten själv får avgöra om de känner sig trygga med den tolk som anlitas. Tänk på att inte röja personens identitet eller vistelseort i samtal med tolk då detta kan röja säkerheten för patienten även om tolken har tystnadsplikt.

Viktigt att tänka på vid skyddad identitet eller hedersrelaterad problematik är att patienten kan vara orolig för att tolken ska känna någon i dennes omgivning eller bekantskapskrets. Berätta vid bokningen att det finns en hedersproblematik, tolkbolagen kan söka efter en tolk utanför länet om man uppger att det är önskvärt. Läs mer om tolkanvändning i instruktionen [Beställa tolk](#). Ofta finns också tolkar särskilt utbildade inom SRHR att boka vid behov.

Vid behov ska även tolk användas om patienten är döv, dövblind eller har en hörselnedsättning läs mer om att beställa tolkar till dessa patienter i instruktionen: [Beställa tolk till döva, dövblinda och personer med hörselnedsättning](#).

Hot och våld i nära relationer

2.5 Kommunikationshjälpmedel

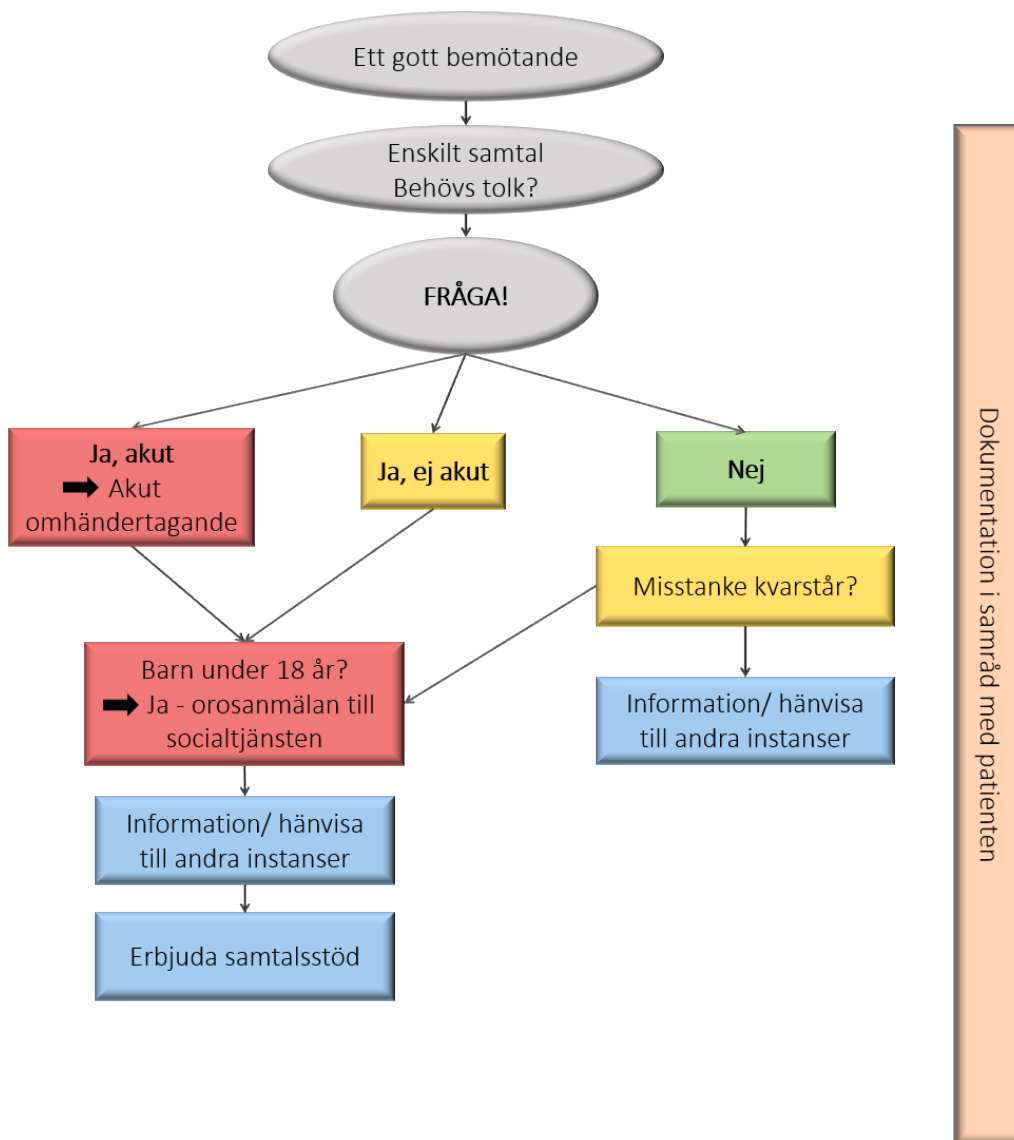
Personen du pratar med kan ha en sjukdom eller funktionsnedsättning som medför svårigheter att kommunicera eller ge en sammanhängande beskrivning av det som har hänt. Detta ställer särskilda krav på att du är lyhörd och anpassar frågorna för samtalet. I vissa fall kan kommunikationshjälpmedel underlätta. Det kan också underlätta om samtalet kan föras i en lugn miljö och att det får ta tid.

Frågeformuläret *Frågor om våld* som är framtaget av Västra Götalandsregionen finns även med bildstöd. Läs mer om användning av formuläret på: [Frågor om våld \(FOV\) - Valdinararelationer.se](https://www.valdinararelationer.se).

Hot och våld i nära relationer

FLÖDESSCHEMA OCH ÅTGÄRDSKORT

Flödesschema för omhändertagande av våldsutsatt patient:

Åtgärds kort:

Det finns åtgärds kort i fickformat att beställa genom att mejla antal och var de ska skickas till hallbarhet@regionvastmanland.se. Åtgärds korten beskriver kortfattat omhändertagande, att ställa frågor samt dokumentation och hänvisningar för våldsutsatta patienter.

Hot och våld i nära relationer

2.6 Våldsutsatta vuxna

2.6.1 Att fråga vuxna om våldsutsatthet

När frågor om våld ställs inom sjukvården är det viktigt hur och under vilka omständigheter frågan ställs. Många som utsätts för våld ser inte sig själva som våldsutsatta, och/eller saknar kunskap om vilka typer av våld som finns. När frågor om våld ställs är det viktigt att använda konkreta ord så som "slag" eller "knuffar". Det är också av vikt att du fokuserar på den våldsutsattas egen upplevelse genom att använda uttryck som "blivit rädd", "varit med om något obehagligt", "gjort dig illa" eller liknande.

Inled med frågor som syftar till att starta ett samtal om våld på ett sätt som skapar tillit. Det är viktigt att belysa att det inte behöver vara i en parrelation som våldet uppstår, det kan även vara av andra medlemmar i familjen eller släkten, barn som utövar våld mot föräldrar, i vissa fall kan personen vara beroende av t.ex. personlig assistent eller färdtjänstchaufför som utövar våldet.

Förslag på inledning: "Hot och våld i nära relation är vanligt och påverkar hälsan, och därför frågar vi våra patienter om det. Det kan handla om fysiskt våld så som slag, knuffar eller sparkar, psykiskt våld så som hot, kränkningar, kontrollerande beteende och isolering eller sexuellt våld så som att bli tvingad till sexuella handlingar eller att man har sex mot sin vilja. Det är också vanligt att man kan vara rädd, osäker och känna att man anpassar sig till någon annan i större utsträckning än man vill".

Förslag på frågor:

- Hur är det med dig, är det någon som har gjort något mot dig som inte känns okej?
- Hur har du det hemma? Hur har du det i din relation?
- Är du rädd för någon i din närhet?
- Har någon slagit, sparkat, skrämt eller gjort dig illa?
- Jag ser att du har ett blåmärke på armen, hur har du fått det?
- Jag undrar lite, är det något som har hänt dig?
- Känner du dig trygg med din partner/där du bor nu?
- Jag har svårt att få ihop det du berättar om dina skador med hur skadorna ser ut, var det verkligen så det hände?

2.6.2 Tecken på våldsutsatthet hos vuxna

De omedelbara konsekvenserna av våldet är i huvudsak fysiska skador som kräver akut behandling och uppföljning, men våldet kan också ge mer långtgående konsekvenser. Våldsutsatthet kan förstärka psykisk ohälsa, men psykisk ohälsa kan också ses som en reaktion på, och uppkomma till följd av, våldet.

Hot och våld i nära relationer

Akuta konsekvenser

- blåmärken, krosskador, frakturer, sår, stickskador, brännskador, inre skador, hjärnskakning
- blåmärken eller skador av olika ålder, kan vara tecken på upprepat våld
- skador på flera ställen på kroppen
- tand- och munskador, frakturer
- krisreaktion

Sena konsekvenser

- kronisk smärta, så som huvudvärk, muskelvärk, bröstsmärta, buksmärta, mag- och tarmproblem
- psykosomatiska symptom så som stickningar, domningar, illamående, diffus trötthet, yrsel och svimningar
- psykiska symptom, så som ångest, depression, suicidtankar/försök, ätstörningar, substansbruksyndrom
- posttraumatiskt stressyndrom eller andra psykiatriska besvär
- sexuell dysfunktion
- tandvårdsrädsla och problem med munhälsa

Varningstecken

- uppgiven orsak stämmer inte överens med skadans utseende
- tidigare vårdkontakter med oklar skadebild
- upprepade kontakter för diffusa åkommor
- väntat länge med att söka vård
- upprepade återbud eller uteblivna besök
- partner eller annan närstående som är överbeskyddande, kontrollerande och vägrar lämna patienten ensam

Vanliga reaktionsmönster:

- svårigheter att genomgå gynekologisk undersökning, undersökning av munnen eller urinkateterisering
- svårigheter att genomgå rektalpalpation
- stark reaktion på undersökning i mun och svalg eller annan kroppsundersökning
- oförmåga att vistas i trånga utrymmen, t.ex. i samband med datortomografi
- Stark motvilja att bli sövd
- Stark motvilja mot beröring

2.6.3 Vårda och ta hand om vuxna

När personen som utsatts för våld har uppenbara skador av våldet ges adekvat vård och behandling på den mottagning/klinik som är mest relevant för skadorna.

Läkarundersökningen behöver vara noggrann och omfatta hela kroppen.

Undersökningen ligger till grund för behandling och vård för skador men även för att säkra bevis som underlag i rättsprocessen.

Hot och våld i nära relationer

Vård för fysiska skador:

En person som nyligen blivit utsatt för våld i nära relation kan känna både skuld och skam för sin situation och känna att den har tappat kontrollen över sitt liv. Undersökning bör göras skyndsamt varför patienten ska motiveras, utan att pressa, att ge sitt godkännande för en helkroppsundersökning. Därför är det viktigt att förklara varje form av undersökning och behandling samt hur och varför den genomförs. Respektera om patienten inte vill att delar av undersökningen genomförs då orsaken kan bero på kränkningen via våldet som personen varit med om. Vården ska i sin tur därför inte kränka personen ytterligare.

När du misstänker eller har kännedom om att patienten är utsatt för våld i nära relation:

- Prioritera och ta in patienten i ett undersökningsrum i stället för att låta personen sitta i väntrummet
- Låt medföljande anhörig vänta i ett väntrum, lämna inte patienten ensam med denne – det kan vara den anhöriga som utövar våldet oavsett relation
- Prata med patienten enskilt, ställ frågor om våldsutsatthet
- Ta reda på om det finns barn under 18 år i familjen, om så är fallet – gör en orosanmälan till socialtjänsten, läs mer i avsnitt 5.1
- Det är positivt om samma vårdpersonal kan vara närvarande under hela patientens vistelse för att skapa trygghet och tillit
- Ta en noggrann anamnes från patienten, den ska vara detaljerad då den ligger som underlag för vidare undersökning
- Genomför en noggrann kroppsundersökning där alla delar av kroppen undersöks (om patienten tillåter detta)
- Se till att personen som blivit utsatt för våld och våldsutövaren inte behandlas av samma personal, inklusive läkaren, eftersom polisen kan behöva säkra DNA-spår
- Gör undersökningen med annan vårdpersonal närvarande så inte agerandet kan ifrågasättas i efterhand
- Dokumentera noggrant. Läs mer om dokumentation i avsnitt 4.1.

Ni ansvarar för att hänvisa patient till rätt vårdinstans för dennes skador eller vid behov av vidare vård och utredning.

Psykosocialt omhändertagande

I det akuta skedet är krisstöd centralt och samtal en vanlig behandlingsform. Personen behöver hjälp att göra sin situation så lugn, trygg och stabil som möjligt.

I det akuta skedet kan känslor av skuld och skam hindra personen att söka stöd och hjälp på egen hand varför vårdpersonal behöver visa förståelse och anpassa sitt bemötande av patienten. Att erbjuda återbesök eller återkommande samtalskontakt

Hot och våld i nära relationer

ger ett bra stöd. Är patienten inskriven i specialistvård är det kurator där som kan stödja patienten.

I ett icke akut skede hänvisas patienten att söka samtalskontakt via sin vårdcentral eller via specialistvård med syfte att exempelvis få stöd i en förändringsprocess. Personer som är utsatta för våld kan behöva stöd via bearbetande samtal genom att sätta ord på våldet, förstå sina känslor, reaktioner och strategier för att hantera våldet och relationen personen levt i.

Att vara utsatt för våld kan utveckla eller förstärka psykisk ohälsa. Det är vanligt att bli diagnostiserad med posttraumatiskt stressyndrom (PTSD), depression eller ångestsyndrom vilket ökar behov av traumabehandling, kriterapi eller psykoterapi för att bearbeta upplevelsorna. En mer djupgående behandling kan också behövas. Vårdpersonal behöver stötta patienten att ta kontakt med berörd vårdinstans som till exempel psykiatri vid svårare psykisk ohälsa.

Vid psykosocialt stöd är det viktigt att dokumentera noggrant också när våldet förekommit tidigare eftersom det kan ligga till grund för problematiken patienten söker vård för. Läs mer om dokumentation i avsnitt 4.1.

Andra aktörer som exempelvis socialtjänst eller ideella organisationer arbetar också med olika former av stöd. Läs vidare i avsnittet Hänvisa våldsutsatta vuxna i avsnitt 5.2.

2.7 Våldsutsatta barn och barn som bevittnat våld

2.7.1 Att fråga barn om våldsutsatthet

När du frågar barn måste du anpassa frågorna utifrån barnets ålder och mognad. Handlar det om ungdomar som har egna relationer kan frågorna under rubriken "att fråga vuxna om våldsutsatthet" vara aktuella.

Förslag på inledning: "Som läkare/sjuksköterska/vårdpersonal träffar jag många barn och jag vet att en del barn upplever saker som inte är okej. Ibland kan vuxna, andra barn eller syskon vara elaka mot barn och göra saker som gör barn rädda. Det kan vara att den vuxne slår, håller fast barnet eller tvingar barnet att göra något barnet inte tycker om eller blir rädd av. Det som barn ofta berättar för en kompis är bra att våga berätta för oss vuxna. Då kan vi hjälpa till".

Ställ undersökande frågor, särskilt till mindre barn:

- Vad händer när ni bråkar hemma?
- Vad gör dina föräldrar när de bråkar?
- Hur känns det för dig?
- Känner du någon som gör så här? (ge förslag på olika typer av våld/situationer)

Hot och våld i nära relationer

Ställ frågor som är konkreta:

- Har någon slagit/knuffat/hållit fast dig?
- Är du rädd för någon hemma?
- Har någon tagit på din kropp på ett sätt som inte känns okej?

2.7.2 Tecken på att barn bevittnat våld eller själva blivit utsatta för våld

Akuta konsekvenser

- Blåmärken, bitmärken, brännskador, märken efter bälten eller remmar, svullnader, hudavskrapningar
- Skador i mjukvävnader, inre blödningar, frakturer, hjärnskador
- Munskaador, så som sårskador, blåmärken, utslagna tänder, frakturer i käkar eller tänder
- Vid sexuella övergrepp: fysiska tecken så som rodnade könsorgan, sveda, flytningar, sexuellt överförbara sjukdomar, blödningar, rodnad/förstorad analöppning och greppmärken på lår/skinkor
- Spädbarn som kommer in efter oklart skalltrauma, medvetslöshet, kramper eller andningsstillestånd

Senare konsekvenser

- Mag- och tarmproblem, sömnsvärigheter, huvudvärk
- posttraumatiskt stresstillstånd, nedstämdhet, oro, ångest, rädsla och/eller mardrömmar
- aggressivitet, rymningar hemifrån, sexuella övergrepp mot andra barn, psykosomatiska symptom och suicidförsök
- koncentrations och minnessvärigheter, inlärningsproblem och hög skolfrånvaro
- beteendeförändringar så som: utåtagerande, passivitet, social isolation, svårigheter i umgänge med andra eller tillbakagång i utvecklingen
- Hos äldre barn kan tecken vara självskadebeteende, substansbrukssyndrom, en överdriven sexualitet, tidig graviditet eller fientlig inställning till sex

Spädbarn 0-2 år

- Spädbarn som kommer in efter oklart skalltrauma, medvetslöshet, kramper eller andningsstillestånd
- Tillväxthämning, kontaktsvärighet, passivitet och anknytningsproblem

Varningstecken

- om historien är oförenlig med barnets utvecklingsnivå eller förmågor
- om vårdnadshavare ändrar anamnesen utan lämplig förklaring
- om skadorna inte stämmer överens med anamnesen
- om det dröjer innan barnet kommer till sjukvården

Hot och våld i nära relationer

2.7.3 *Vårda och ta hand om barn och ungdomar*

Vård och stöd till barn i behov av somatisk vård:

När barn är utsatta för fysiskt våld gäller samma hantering som för vuxna men det är viktigt att särskilt beakta barnets behov och avgör utifrån barnets mognad och ålder hur du går till väga. Kontrollera om din verksamhet har specifika rutiner gällande det medicinska omhändertagandet av barn.

För ungdomar utsatta för våld i en partnerrelation kan även informationen från avsnittet om vuxna vara aktuell.

Viktigt att tänka på:

- Gör en orosanmälan till socialtjänsten. Läs mer i avsnitt 5.1.
- Informera berörd personal om misstanke om att barnet far illa
- Skapa ett lugnt klimat runt barnet
- Lämna inte barnet ensam i undersökningsrummet
- Minimera antalet personer som träffar barnet
- Om möjligt prata med vårdnadshavare var för sig samt enskilt med barnet utifrån barnets ålder och mognad
- Läkarundersökning görs alltid i närvaro av annan vårdpersonal så inte handhavandet kan ifrågasättas i efterhand
- Dokumentera noggrant. Läs mer om dokumentation i avsnitt 4.1.

Ni ansvarar för att hänvisa patient/familjen till rätt vårdinstans för skador eller vid behov av vidare vård och utredning

Vård och stöd till barn i behov av psykisk, psykiatrisk och/eller psykosocial vård

Barn och unga som utsätts för våld eller bevittnar våld mot närstående kan behöva psykosocialt stöd. Inom sjukvården kan det handla om ett akut krisstöd men barnet kan på sikt utveckla långvarig psykisk ohälsa på grund av våldet. Långvariga effekter av våldet är exempelvis PTSD, depression, ångestsyndrom eller annan psykisk ohälsa eller förstärkning av en psykisk ohälsa. Efter bedömning kan stöd via barn- och ungdomshälsan eller behandling via barn- och ungdomspsykiatri bli aktuell. Vårdpersonal behöver stötta/remittera barnet/ungdomen och vårdnadshavare att ta kontakt med berörd vårdinstans.

Vid psykosocialt stöd är det viktigt att dokumentera noggrant också när våldet förekommit tidigare eftersom det kan ligga till grund för problematiken patienten söker vård för. Läs mer om dokumentation på sidan 28.

2.7.4 *Att fråga föräldrar/vårdnadshavare om våld*

Observera att det **kan** vara vårdnadshavaren som följer med barnet till sjukvården som även utsatt barnet för våld!

Hot och våld i nära relationer

I en del fall, särskilt yngre barn, är vårdnadshavaren den som kan ge bäst information om barnet och olika omständigheter som påverkar barnet. Skapa struktur kring fakta och information för att normalisera situationen och minimera förälderns/vårdnadshavarens känsla av att bli utpekad och istället bli motiverad att besvara frågorna.

Att tänka på när frågor ställs till förälder/vårdnadshavare:

- Beskriv varför du ställer frågor om våld och förklara betydelsen av våld och andra riskfaktorer för barns hälsa och utveckling
- Informera om din anmälningsplikt gällande misstanke om barn som far illa enligt kap 14 1§ socialtjänstlagen
- Bedöm om situationen innebär en risk för barnets eller en förälders/vårdnadshavares säkerhet
- Informera om lagar och rättigheter och förmedla kontakt med socialtjänsten eller polisen vid behov.

2.7.5 Barn som utsatts för eller bevittnat våld

Barn som lever i en familj där det förekommer våld utsätts för risk att deras hälsa och utveckling skadas både fysiskt och psykiskt. Risken finns både om barnet utsätts själv för våld eller om barnet upplever/bevittnar våld mellan de vuxna, eller mot syskon, i familjen. Om våld förekommer mellan de vuxna i familjen löper barnet 15 gånger högre risk att själva utsättas för flera olika typer av våld. Att uppleva våld kan ge liknande symptom och problem som att själv utsättas för våld. De yngsta barnen utgör en speciell sårbar grupp, de är beroende av sina föräldrar för sin överlevnad och har svårare att distansera sig från våldet eller sätta ord på vad de upplever. Våldet kan också påverka föräldraförmågan vilket i sin tur kan leda till att barnets behov försummas.

Barn berättar sällan om sin utsatthet på eget initiativ. Det kan bero på fler orsaker, till exempel rädsla. Barnet kan ha hotats att något värre ska hända om de berättar om våldet. Barnet kan också känna en lojalitet till våldsutövaren, framförallt om det är en förälder eller annan närstående. Skuld och skam kan också vara orsaker att barnet inte berättar om sin utsatthet eller vad barnet bevittnar.

Barnfridsbrott

Barn som har bevittnat våld (att de har sett, hört eller märkt våldet på annat sätt) mot eller av en närstående har i lagens mening blivit utsatt för våld, och omfattas av lagen för [barnfridsbrott, 4 kap. 3 § brottsbalken, BrB](#).

Barns rätt till information, råd och stöd

Sjukvården ska särskilt beakta barns behov av information, råd och stöd om barnets förälder eller någon annan vuxen som barnet varaktigt bor tillsammans med har utsatt barnet eller någon annan närstående till barnet för våld eller andra övergrepp.

Hot och våld i nära relationer

Syftet med regleringen för barn en är dels för att förebygga negativa konsekvenser på längre sikt, dels att kunna ha en god och trygg uppväxt här och nu. Se [5 kap. 7 § 4 HSL](#) och [6 kap. 5 § 4 PSL](#), samt instruktionen [Barn som närstående - vägledning för vårdpersonal](#).

När det gäller att vårda och omhänderta personer som har utsatts för våld, så är det av stor vikt att dokumentera i patientjournalen på rätt sätt. Personal som arbetar i Cosmic ska använda sökordet "Våldsutsatthet i nära relation". Anledning till detta är för att inte utsätta patienten för risker ifall någon annan än denne själv får tillgång till journalanteckningarna. Läs mer om dokumentation i avsnitt 4.1.

2.8 Patienter utsatta för sexuella övergrepp eller våld

Sjukvården har en central roll i omhändertagandet av människor som har utsatts för sexuella övergrepp. Förutom vård och stöd fungerar sjukvården som en första länk i rättskedjan och som en resurs för den brottsutsatta individen i utredning av brottet.

Det primära omhändertagandet vid sexuella övergrepp fyller tre syften:

- Konsultation för att fastställa graden av fysisk och psykisk skada och behov av behandling
- Första steget i krisbearbetningen för den utsatta
- Underlag för rättsintyg

Är det ett barn (under 18 år) som är utsatt ska alltid en orosanmälan göras till socialtjänsten.

Förslag på frågor att ställa patienter vid misstanke om sexuella övergrepp:

- Har du någonsin blivit tvingad till sexuella handlingar/sex?
- Har någon gjort något sexuellt mot dig som inte känts okej?
- Har du upplevt att någon "tjatat" till sig sexuella handlingar/sex?
- Har någon tagit på din kropp på ett sätt du inte tycker är okej eller som känts fel?
- Har din partner någonsin tvingat dig att ha sex, eller utföra sexuella handlingar när du inte velat själv?

Tecken på att en patient är utsatt för sexuellt våld

Personer som utsatts för sexuella övergrepp kan reagera på många olika sätt. Reaktionen kan se olika ut och det är viktigt att komma ihåg att inget är "rätt eller fel".

Fysiska tecken

Hot och våld i nära relationer

- Fysiska skador på könsorgan, anal, så som blåmärken, skador efter tillhyggen, sprickningar, rodnader, sexuellt överförbara sjukdomar
- Fysiska skador runt mun/hals efter orala övergrepp

Den akuta krisreaktionen innefattar ofta (men inte uteslutande):

- Ångest och rädsla
- Känslor av skuld och skam
- Känslor av otrygghet och maktlöshet
- Sömnpå problem, hjärtklappning, illamående, frysningar, diarre

Mer långsiktiga reaktioner kan innefatta:

- Irritabilitet och ilska
- Depression eller ångest
- Kroniska smärttillstånd
- Ätstörningar
- Relationsstörningar
- Sexuella störningar, ointresse, promiskuitet, rädsla
- Reaktivering av tidigare trauma
- Svårigheter i samband med gynekologisk undersökning, graviditet och barnafödande
- Posttraumatiskt stressyndrom

Tecken på erfarenhet av sex mot ersättning, eller utsatthet för sexuell exploatering hos barn och unga kan se liknande ut som utsatthet för sexuellt våld. Tecken kan också vara:

- Undvikande av kontakt
- Många sms och mobilsamtal
- Mycket pengar och dyra kläder/saker
- Stort behov av sexuell bekräftelse
- Ekonomisk utsatthet
- Substansbrukssyndrom
- Involverad i kriminell verksamhet

Vård och stöd vid sexuella övergrepp

Nationellt Centrum för Kvinnofrid har tagit fram en [Guide för omhändertagande och spårsäkring efter sexuella övergrepp](#) som du med fördel kan använda i mötet med patienter utsatta för sexuellt våld. Kontrollera om din verksamhet har några specifika rutiner gällande detta.

Att vara utsatt för sexuellt våld kan ge stora effekter även på lång sikt. Patienten ska alltid erbjudas krisbearbetning. Erbjud detta vid fler tillfällen, även under återbesök. Om våldet förekommit tidigare i livet kan patienten behöva bearbeta de känslor och eventuella trauman som påverkar patienten.

Hot och våld i nära relationer

2.9 Patienter utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck

Läs mer om vad hedersrelaterat våld och förtryck är och hur det skiljer sig från annat våld i avsnitt 3.2.

2.9.1 Att ställa frågor om hedersrelaterat våld och förtryck

Förslag på inledning: "Det är många som lever begränsade i vad de får göra, där familjen eller släktingar utövar kontroll över en person. Detta kan handla om att familjen har normer och värderingar som familjen tycker är viktigt att familjemedlemmar följer. Normerna kan handla om till exempel vilka kläder en får ha på sig, val av aktiviteter och studier/arbete eller vilken partner en får blir kär i eller ihop med. Följer man inte dessa normer kan man utsättas för våld och begränsningar, både psykiskt och fysiskt."

Förslag på frågor

- Finns det saker som du vill göra som du inte får?
- Finns det saker som du inte vill göra som du tvingas till av din familj?
- Känner du att någon i din familj är överbeskyddande och kontrollerande?
- Finns det normer hemma hos er som inte finns i samma utsträckning i samhället t.ex. att det är viktigt att vara oskuld eller att du inte får välja din partner?

Tecken vid hedersrelaterat våld och förtryck

Personer som lever med hedersnormer är ofta starkt begränsade i sin vardag. Begränsningarna brukar bli mer strikta ju äldre personen blir, och gäller speciellt flickor vars frihet kan bli hårt begränsad från den dag de får mens eller när de av andra skäl betraktas som kvinnor.

Tecken på våld kan vara desamma som beskrivits tidigare för både barn och vuxna, utöver dessa finns vissa tecken som särskiljer hedersrelaterat våld och förtryck.

Kontroll och begränsningar:

- om en familjemedlem följer med personen till skola/arbete/aktiviteter
- begränsningar i val av aktiviteter på fritiden
- förbud att delta i vissa lektioner i skolan (t.ex. sexualundervisningen, simundervisning och idrott)
- begränsningar i var en person får röra sig i samhället

Oro kring att inte vara oskuld

- För flickor och kvinnor som lever med hedersnormer är det ofta centralt och viktigt att hon är oskuld. Om en flicka/kvinna eller hennes anhöriga har många frågor kring hennes oskuld eller ber om en så kallad "oskuldskontroll" eller ett så kallat "oskuldsintyg" behöver du reagera och tänka att hon kan vara utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck.

Hot och våld i nära relationer

- "Oskuldskontroller" och "oskuldsintyg" är inte i överensstämmelse med kravet på vetenskap och beprövad erfarenhet och det är inte möjligt att medicinskt fastställa om en flicka/kvinna har haft penetrerande samlag eller inte.
- Om en flicka, kvinna eller hennes anhöriga kräver ett "oskuldsintyg" är det viktigt att inte bara avfärda kravet utan uppmärksamma att det kan vara tecken på utsatthet. Ställ frågor om våldsutsatthet och om det är ett barn under 18 år ska en orosanmälan göras.

Ett särskilt brott för hedersförtryck

Den 1 juli 2022 infördes ett särskilt brott för hedersförtryck. Det nya brottet innebär en strängare straffskala för den som upprepat begår vissa brottsliga gärningar mot en person med ett hedersmotiv och där gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla ([29 kap. 2 § p. 10 BrB. \(1962:700\)](#)).

2.9.2 Kvinnor och flickor utsatta för könsstympning

Könsstympning är en del av och ett uttryck för det hedersrelaterade våldet och förtrycket. I Sverige är könsstympning av flickor och kvinnor är olagligt ([Lag 1982:316](#)). Det är också olagligt att planera, förbereda eller be någon annan att utföra könsstympning eller föra ett barn ut ur Sverige för att genomföra ingreppet i ett annat land.

Det finns fyra olika typer av könsstympning:

- *Klitorisdektomi*, där hela eller delar av klitoristoppen och ibland även förhuden tagits bort
- *Excision*, där hela eller delar av klitoristoppen och de inre blygdläpparna tas bort. Ibland även de yttre blygdläpparna
- *Infibulation eller faraonisk omskärelse*: där den vaginala öppningen förminskas genom att de inre eller yttre blygdläpparna skärs i och sys ihop. En mindre öppning lämnas öppet för att urin och mensblod ska kunna komma ut. Det är vanligt att även klitoristoppen tas bort
- *Andra skadliga ingrepp* på de kvinnliga könsdelarna kan vara att klitoris och vävnaden omkring sticks med ett vasst föremål, det kallas för prickning. Andra former kan vara att bränna eller skrapa på eller i olika delar av underlivet utan medicinska skäl.

Komplikationer på grund av könsstympning

Könsstympning kan medföra långsiktiga fysiska och känslomässiga komplikationer. Vanliga problem är svår smärta, stress, infektioner och psykiska problem, som kan uppstå efter ingreppet. Liksom kraftiga blödningar, infertilitet och till och med död. Kvinnans sexualliv blir ofta mycket smärtsamt och svårt.

Hot och våld i nära relationer

Infibulation orsakar de största besvären och farorna. Eftersom endast en liten öppning lämnas kan inte urin och menstruationsblod rinna ut ordentligt, vilket kan förorsaka infektioner i underlivet. Det kan även leda till att kvinnan får svårt att kontrollera urinflödet. Könsstympning medför ofta svåra förlossningar, med dödlig risk för både modern och barnet.

Behandlingar

Sjukvården kan hjälpa en könsstympad patient med olika typer av behandlingar. Exempelvis att ta bort ärr och cystor för att minska smärta, det går att operera ett hopsytt underliv för att underlätta för kvinnan/flickan att kissa, att mensblodet kan rinna ut och ha sex. Kvinnan/flickan kan även behöva samtalsstöd.

En person som är könsstympad kan ha väldigt traumatiska minnen från själva tillfället, samt från de komplikationer som könsstympningen gett. Förutom fysiska åtgärder kan patienten också behöva bearbeta de känslor och trauman. Patienten kan också behöva stöd i att förstå hur de anatomiska förändringarna kan påverka – eller inte påverka – sin sexualitet.

I vissa fall vet patienten inte om att de är könsstympade. När patienten förstår detta kan också många känslor och tankar väckas kring det övergrepp de varit utsatta för som små barn. Detta kan i sin tur kräva bearbetning och behandling.

Vid misstanke eller vetskap

Vid misstanke eller vetskap om att ett barn har blivit eller riskerar att bli könsstympat har vårdpersonal en skyldighet att anmäla detta till socialtjänsten. Det är viktigt att dokumentera noggrant.

Läs mer på: [Könsstympning – omskärelse av flickors underliv 1177.se](https://www.1177.se/konsstympning-omskarelse-av-flickors-underliv), och på [Könsstympning - Hedersfortryck.se](https://www.hedersfortryck.se/konsstympning), där finns mer information om hur man kan arbeta inom sjukvården, vilka typer av undersökningar, ingrepp som kan behövas vid exempelvis könsstympning mm.

Socialstyrelsen har också tagit fram ett stöd för hälso- och sjukvården i arbetet med kvinnlig könsstympning, se [Kvinnlig könsstympning – ett stöd för hälso- och sjukvårdens arbete](#).

2.10 Följdfrågor och hantera svaret

Vid misstanke eller kännedom om att en vuxen patient är utsatt för våld i nära relationer kan du som medarbetare försöka motivera patienten att lämna sin relation/situation. Att du har kunskap om var personen kan få mer stöd och hjälp för att göra detta kan vara avgörande för patienten att ta kontakterna. Du kan med fördel hjälpa patienten att hitta rätt kontaktuppgifter till polis, kvinnojourer eller nationella telefonlinjer. Enligt Socialstyrelsens nya föreskrifter **ska** nu hälso- och

Hot och våld i nära relationer

sjukvården hjälpa en våldsutsatt patient att få kontakt med socialtjänsten om den vuxne samtycker.

Det kan vara så att patienten säger att denne inte vill ha hjälp och stöd. Det kan vara utmanande att känna att man inte når fram till den våldsutsatta i samtal. Då är det viktigt att ha en förståelse för våldets processer och mekanismer, så som normaliseringsprocessen och uppbrottsprocessen. Många som är våldsutsatta gör fler uppbrott med sin partner och går tillbaka igen innan det definitiva uppbrottet. Du kan ha sått det frö som initierat processen att bryta upp med sin förövare.

Nedan finns förslag på följdfrågor att ställa patienter för att reda ut situationen:

Patienten uppger ingen erfarenhet av våld

- Uppmuntra patienten att höra av sig om samtalet har väckt några tankar eller frågor
- Dokumentera i journalen att frågor är ställda/frågeformulär är besvarat och att patienten inte har uppgett någon utsatthet eller att själv ha utövat våld.
- Ge information var patienten kan vända sig om den skulle vilja prata om dessa saker, exempelvis Kvinnofridslinjen (nationell stödlinje för våldsutsatta) eller Välj att sluta (nationell stödlinje för våldsutövare).
- Om misstanke ändå kvarstår och barn finns i familjen bör en orosanmälan till socialtjänsten göras.

Patienten uppger erfarenhet av våld

Be den våldsutsatta berätta om vad som hänt avseende det uppgivna våldet.

Ställ följdfrågor för att få mer information, exempel på följdfrågor:

- Handlar det om tidigare våldsutsatthet eller våld i närtid/pågående?
- Finns det barn i familjen? (Informera om din anmälningsskyldighet om oro till socialtjänsten och bedöm om en orosanmälan ska göras)
- Vill du berätta mer om vad du varit med om?
- På vilket sätt känner du dig hotad?
- Vem eller vilka har utsatt dig för våld?
- Hur har du blivit utsatt?
- Hur vill du beskriva din livssituation?
- Känner du dig pressad att göra saker som du inte vill?
- Upplever du att någon begränsar dig t.ex. vilka du får träffa, vad du får göra och vilka åsikter du får ha?

Om patienten berättar om utsatthet som skulle kunna handla om hedersrelaterat våld och förtryck, ställ dessa frågor, framför allt till barn och unga.

- Känner du en oro för att åka utomlands?
- Till flickor/kvinnor: är du eller någon annan flicka eller kvinna i din familj omskuren?

Hot och våld i nära relationer

- Har du syskon/andra familjemedlemmar under 18 år som är utsatta för hedersvåld?

För barn är det viktigt att avgöra barnets mognad och ålder och utifrån detta bedöma hur det bäst är att gå till väga. Både vid pågående och tidigare våldsutsatthet ska en orosanmälan till socialtjänsten göras. Be barnet berätta med så öppna frågor som möjligt och ta också reda på om det finns andra barn i familjen.

2.11 Erbjuda återbesök

En våldsutsatt patient rekommenderas att erbjudas återbesök. Vid fysiska skador ska detta göras så snart som möjligt. Ibland framträder skador och reaktioner först efter något dygn och bör då dokumenteras på nytt. Även om personer inte visar några tecken på kris ska de förberedas på att reaktionen kan komma senare. Erbjud och/eller hänvisa till samtalskontakt.

Vid sexuella övergrepp ska återbesök erbjudas. Eventuellt inom något dygn då blåmärken och skador kan framträda tydligare efter något dygn och behöver dokumenteras på nytt. Återbesök för ny provtagning görs efter ca 3 veckor, 3 månader eller 6 månader, beroende på provtagning. läs mer i [Gudie för omhändertagande och spårsäkring efter sexuella övergrepp](#) och kolla om det finns specifika rutiner för din verksamhet.

2.12 Samverkan

I Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd fastställs att samverkan är en viktig del i arbetet som exempelvis behov av SIP (samordnad individuell plan) finns när den personen som utsatts för våld har behov av insatser från både sjukvården och socialtjänsten.

Vårdgivaren har ett ansvar att samverka internt för att samordna sjukvårdsåtgärderna så att de inte motverkar varandra. Detsamma gäller när insatser ges till fler i samma familj och i samverkan med externa verksamheter, myndigheter och organisationer.

Observera att skyldigheten att samverka endast gäller för sådana uppgifter för vilka det inte föreligger sekretess enligt offentlighets- och sekretesslagen eller tystnadsplikt enligt patientsäkerhetslagen. Ger personen som är utsatt för våld sitt samtycke till att personal får bryta sekretessen i samtal med andra aktörer underlättas samverkan.

2.13 Säkerhet och risk för patienten

När en person som utsatts för våld kommer till vården är det viktigt att personalen kan göra en första bedömning, gärna tillsammans med patienten, om säkerhet och

Hot och våld i nära relationer

risk för fortsatt utsatthet om patienten återvänder till våldsutövaren. Här är det viktigt att använda ditt "sunda förnuft" kring patientens nuvarande situation och hur förhållandena ser ut gentemot våldsutövaren. Finns en akut/omfattande fara för patientens eller barnens välbefinnande eller liv om personen återvänder till våldsutövaren? Våldsutövaren ska inte närvara tillsammans med patienten utan hänvisas att vänta i väntrum eller gå hem.

När det finns barn med i bilden och ärendet är akut ska alltid en muntlig orosanmälan till socialtjänsten göras via telefon och alltid kompletteras med en skriftlig orosanmälan. Läs mer om orosanmälan i avsnitt 5.1.

Sjukvården kan lägga in patienten för övernattnig, även om skadorna i sig inte befogar det, för att hjälpa och stödja patienten i kontakt med socialtjänst, polis eller annan för att undkomma våldet. Tandvården kan också hjälpa patienten att komma i kontakt med socialtjänst, polis eller annan för att patienten ska undkomma våldet.

Polisen och socialtjänsten har möjlighet att bedöma patientens fortsatta risk att utsättas för våld, göra en säkerhetsbedömning kring patientens situation och ge fortsatt stöd.

2.14 Våldsutövare

Det är av stor vikt att arbeta inkluderande av våldsutövare för att bidra till att våldet ska upphöra. Våldsutövare behöver ta ansvar för det våld de utsatt en närstående för. Forskning visar att män som utövat våld i en relation ofta gör det i en ny relation också. Våldsutövare finns i hela samhället, i alla socioekonomiska klasser, i alla åldrar och från alla etniciteter. Forskare har försökt hitta gemensamma nämnare hos våldsutövare men det är inte möjligt att dra generella slutsatser om våldsutövare i grupp. Det man däremot kan se är att det finns en koppling mellan att ha utsatt en närstående för våld och psykisk ohälsa, men även andra faktorer ökar risken för utövande av våld.

Socialstyrelsen utreder regelbundet de fall där en närstående blivit utsatt för dödligt våld eller nästan dödligt våld och den visar att våldsutövare som dödat sin partner ofta har kontakt med vården, framförallt psykiatri, missbruks- och beroendevården eller vårdcentralen innan denne utövat det dödliga våldet. I de fall våldsutövare tidigare haft en kontakt med sjukvården har en suicidbedömning gjorts, men ingen riskbedömning för våld mot andra. De våldsutövare som inte tidigare hade haft en kontakt med sjukvården hade avisats enligt utredningen, hänvisats vidare eller uppmanas att återkomma. Att patienterna utövade våld mot en partner hade inte uppmärksamats vid något besök.

Det är viktigt att fråga om någon utövar våld. Få personer identifierar sig som våldsutövare men i sina berättelser använder ord som "bli arg" och "ser svart".

Hot och våld i nära relationer

Förslag på frågor för att upptäcka och identifiera våldsutövare:

- Händer det att du blir arg eller frustrerad på dina familjemedlemmar?
- Har det hänt att du har svårt att kontrollera din ilska?
- Har du höjt rösten, varit aggressiv, slagit i dörrar eller på annat sätt skrämmt din partner eller någon i din familj?
- Tror du att dina familjemedlemmar är rädda för dig ibland?

Följdfrågor:

- Finns det barn i familjen? (gör en orosanmälan)
- Vad händer när du blir arg?
- Hur har du hotat/utsatt någon för våld?
- Hur känner du då?
- Känner du att du vill förändra ditt beteende?
- Vill du ha hjälp att hitta rätt stöd?

Om våldsutövaren är identifierad bör sjukvården:

- Undersöka och behandla våldsutövaren om denne är skadad och behöver vård
- Se till att den utsatta inte träffar våldsutövaren i regionens vårdverksamheter
- Se till att den utsatta och våldsutövaren träffar olika behandlande personal, inklusive läkaren då polisen kan behöva säkra DNA-spår
- Hänvisa/hjälpa att få kontakt med socialtjänsten i kommunen där denne är skriven för att få behandling för sitt våldsutövande
- Om våldsutövaren har barn under 18 år ska en orosanmälan göras till socialtjänsten. Läs mer om orosanmälan i avsnitt 5.1.
- Om våldsutövaren själv är under 18 år ska orosanmälan till socialtjänsten göras

Hjälp och stöd till våldsutövare

Det finns hjälp och stöd att få för att ändra sitt beteende. Våldsutövare som söker sig till frivillig behandling använder främst psykiskt våld eller våld som inte klassas som allvarligt fysiskt våld. Detta tyder på att sjukvården kan ha goda möjligheter att uppmärksamma dessa personer i ett tidigt skede av våldsutövande om sjukvården ställer rutinmässiga frågor om våld i nära relationer.

Träffar du en patient som utövat våld mot en närstående är det även där viktigt att du har kunskap om våld i nära relationer och var personen kan vända sig för att få hjälp och stöd att förändra sitt beteende. Här kan du med fördel stödja personen att hitta rätt kontaktuppgifter till exempelvis socialtjänst, mansjourer eller nationella telefonlinjer som kan stötta personen vidare.

Hot och våld i nära relationer

3 FAKTA OM VÅLDSUTSATTTHET

3.1 Olika typer av våld i nära relation

Våld i nära relationer är ofta ett mönster av handlingar som kan vara allt ifrån subtila handlingar till grova brott. Det kännetecknas ofta av att den utsatta har starka emotionella band och/eller en beroendeställning till våldsutövaren. Barn som har bevittnat (att de har sett, hört eller märkt på annat sätt) våld mot eller av en närstående har i lagens mening blivit utsatt för våld (läs mer om barnfridsbrott i avsnitt 2.7.5).

Det finns olika typer av våld:

Fysiskt våld

Till exempel knuffar, att bli fasthållen, dragen i håret, slagen eller sparkad, skadad med vapen/tillhygge.

Sexuellt våld

Våldtäkt eller andra påtvingade sexuella handlingar, sexuella handlingar som den utsatte inte vågar säga nej till.

Psykiskt våld

Direkta eller indirekta hot, förlöjligande eller andra kränkningar. Hot om fysiskt våld eller att bli kontrollerad eller isolerad.

Materiellt eller ekonomiskt våld

Personliga tillhörigheter slås sönder, försvinner eller förstörs avsiktligt. Den utsatta tillåts inte förfoga över sin egen ekonomi och tvingas be om pengar, eller kan förmås att skriva under papper som får negativa ekonomiska konsekvenser, exempelvis tvingas ta lån, avbetalningar eller gå i borgen för någon.

Försummelse

Människor som är beroende av andra för vård och omsorg i vardagen till exempel barn, äldre personer och personer med funktionsnedsättning, kan även utsättas för vanvård eller försummelse. Det kan vara att hen inte får sin hygien tillgodosedd, att någon undanhåller medicin och hjälpmedel eller att hen inte får tillräcklig eller näringsriktig kost.

Digitalt våld

Digitala plattformar används som en arena för att begränsa en nuvarande eller tidigare partners livsutrymme. Exempelvis genom kontrollerande beteende och hot om, eller spridning av, sexuella bilder på internet.

Hot och våld i nära relationer

3.2 Människor som är särskilt utsatta för våld

En del människor kan befinna sig i en särskilt utsatt situation som en följd av samhällets diskriminering och marginalisering.

Hedersrelaterat våld och förtryck:

Hedersrelaterat våld och förtryck har sin grund i en föreställning om att heder, eller socialt anseende, inbegriper ett kollektiv och inte bara individen. Där alla som ingår i kollektivet är ansvarig för kollektivets heder och inte enbart sin egen. En person kan anses skada en annan persons heder eller hela gruppens heder. Att det sprids rykten kan räcka för att hedern anses vara skadad i en hederskontext.

Det finns en rad olika beteenden som anses skada hedern, som är baseras på ett antal normer och regler som alla i kollektivet förväntas följa. Centralt är normer och regler kring flickors och kvinnors beteende som är kopplat till sexualitet. Till exempel är det av vikt för flickor och kvinnor att inte ha sex före äktenskapet, och de kan därför bli hårt kontrollerade. En del av det hedersrelaterade våldet är könsstympning av flickor och kvinnor, som görs för att kontrollera flickors och kvinnors kroppar och sexualitet. Könsstympning av flickor och kvinnor innebär att större eller mindre delar av de yttre kvinnliga könsorganen tas bort eller skadas, oftast utan bedövning. Ingreppen har ingen medicinsk grund och är helt olagligt i Sverige ([Lag \(1982:316\)](#)).

Flickor och kvinnor är mest utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck, men även pojkar och män kan vara utsatta. Pojkar och män kan också vara både utsatta för våld och utöva våld och förtryck mot andra medlemmar i kollektivet eller familjen. Både flickor och pojkar kan vara begränsade i sina val av en livspartner, där barnäktenskap och tvångsäktenskap är en del av det hedersrelaterade våldet.

Hbtqi-personer är särskilt utsatta i en hederskontext då det kan anses skamligt och emot kollektivets normer att inte passa in i traditionella könsroller, både när det gäller vem man blir kär i eller vem man vill vara själv. Personer med en intellektuell funktionsnedsättning utgör också en särskilt utsatt grupp i en hederskontext då funktionsnedsättningen kan anses som en skam i familjen. Det kan till exempel leda till att familjen försöker dölja funktionsnedsättning genom tvångsäktenskap.

Det hedersrelaterade våldet och förtrycket skiljer sig mot annat våld i att det ofta är kollektivt sanktionerat och/eller utövat. Våldet och förtrycket utövas med olika syften. Dels för att få personer att följa kollektivets normer och värderingar. Dels som straff mot dem som brutit mot dessa, med syfte att kollektivet ska återvinna den förlorade hedern. En person kan vara allt från begränsad i sitt vardagliga liv när det gäller till exempel val av kläder, aktiviteter, eller val av försörjning. Till ett liv under hård kontroll med fysiska bestraffningar och i värsta fall mord.

Vid misstanke eller kännedom om att barn under 18 år utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck ska en orosanmälan till socialtjänsten göras. Detta gäller även om

Hot och våld i nära relationer

man har kännedom om eller misstänker barnäktenskap eller könsstympning hos flickor. Läs mer om orosanmälan i avsnitt 5.1. Vid misstanke eller kännedom om hedersrelaterat våld är det särskilt viktigt att inte informera föräldrarna att en orosanmälan är gjord. Var också tydligt i din orosanmälan att du har en oro kring hedersproblematik.

Prostitution / sex mot ersättning:

Prostitution, eller sex mot ersättning, innebär att personer får ersättning i form av pengar, droger, alkohol eller saker mot sexuella tjänster. Detta förekommer både mot barn och vuxna. Maktordningar kopplade till kön, sexualitet, etnicitet och socioekonomisk situation har betydelse för varför människor hamnar i och utnyttjas i prostitution. Ojämlikheten mellan säljare och köpare av sexuella tjänster bidrar till en ökad risk för att den som säljer sex blir utsatt för våld. Den som köper sexuella tjänster kan mena att denne har "köpt sig fri" och därför ser inte sina handlingar som våld.

Det finns riskgrupper som är mer utsatta än andra, bland annat personer som tidigare varit utsatta för sexuella övergrepp, hbtqi-personer, personer med en funktionsnedsättning, personer med substansbrukssyndrom- eller beroendeproblematik. Utöver dessa riskgrupper finns högre risk hos unga personer som har en sämre relation till sina föräldrar och ensamkommande barn och ungdomar.

Ett barn kan aldrig samtycka till prostitution/sex mot ersättning. För barn under 18 år ses det alltid som ett sexuellt övergrepp. Om någon form av ersättning har getts vid övergreppet talar man om "kommersiell sexuell exploatering". Det kan handla om våldtäkt mot barn eller att utnyttja barn genom köp av sexuell handling. Det kan även vara sexuella övergrepp som sänds eller sprids digitalt.

De barn som utsätts kan befinna sig i Sverige eller utomlands. Enligt barnkonventionen har alla barn rätt att skyddas mot alla former av våld, sexuella övergrepp och människohandel. Sexuell exploatering är därför ett allvarligt brott mot barns rättigheter. Barn är särskilt utsatta då de kanske inte alltid vet att det är våld de är utsatta för det kan också vara att barnen känner stor skuld och skam och tror att de får "skylla sig själva" i situationer när de samtalat och träffat en våldsutövare. Svårigheter att berätta för vuxna i dennes närhet om sin situation kan bidra till att barnet stannar i situationen där våldet kan öka.

Människohandel för sexuella ändamål:

Människohandel kallas ofta för en modern form av slaveri och utgörs av handel och utnyttjande av andra människor för egen vinning. Det är ett allvarligt brott som kränker de utsattas mänskliga rättigheter. Människohandel för sexuella ändamål är ofta kopplat till prostitution, men det kan också röra sig om exempelvis tvångsäktenskap. Majoriteten av de som utsätts för människohandel för sexuella

Hot och våld i nära relationer

ändamål är kvinnor och flickor. Många som är utsatta saknar kunskap om sina rättigheter i Sverige, de kanske också saknar språkkunskaper och möjlighet att själva ta kontakt med instanser som kan hjälpa dem.

Personer med funktionsnedsättning:

Personer med funktionsnedsättning utsätts för våld i lika hög eller högre utsträckning än andra och kan vara utsatta av en partner såväl som en vårdgivare de är i en beroendeställning till. Just beroendet av andra och att bara ses i förhållande till sin funktionsnedsättning kan skapa större utsatthet. Våldsutövaren kan också utöva våld genom att gömma hjälpmedel, neka personen sin medicin eller att inte teckenspråktolka.

Äldre personer:

Bristande kunskap och stereotypa föreställningar kan göra så att man inte uppmärksammar våldet hos äldre i samma utsträckning som andra. Våldsutövaren är vanligtvis en partner eller barn, men kan också vara hemtjänst- eller vårdpersonal. Beroendet från andra i sin vardag, samt generationsbetingade faktorer exempelvis att man inte pratar om våld i hemmet med andra, kan vara faktorer som gör äldre personer extra utsatta och att de har svårare att söka hjälp och stöd.

Personer med utländsk bakgrund:

Personer med utländsk bakgrund kan befinna sig i en särskilt utsatt situation när det kommer till våld på grund av faktorer som diskriminering, segregation, språksvårigheter och brist på socialt nätverk. Dessa faktorer kan göra det svårare att söka hjälp och stöd. Det kan våldsutövaren utnyttja för att ytterligare isolera den utsatta och hindra denne från att ta sig ur relationen.

Personer som tillhör nationella minoriteter:

Personer som tillhör nationella minoriteter kan uppleva en liknande problematik som andra särskilt utsatta grupper, där omgivningen i form av myndigheter och stöd i samhället fokuserar mer på den våldsutsattas bakgrund än på våldet personen är utsatt för. Det kan också förekomma att personer från nationella minoriteter har ett lägre förtroende för myndigheter på grund av upprepade kränkningar de själva eller tidigare generationer utsatts för.

Hbtqi-personer

Hbtqi-personer utsätts för samma former av våld i nära relation som heterosexuella personer men möter också andra typer av våld specifikt kopplade till hbtqi-erfarenheten. Det kan exempelvis handla om att våldsutövaren angriper personens identitet genom att nerverdera och använda bi-, trans- eller homofoba skällsord. Det kan också handla om hot om att röja en persons hbtqi-identitet som den utsatta inte själv valt att dela, eller att tvingas dölja att de är hbtqi-person.

Hot och våld i nära relationer

Personer med substansbrukssyndrom och/eller beroende:

Personer med ett substansbrukssyndrom eller beroende befinner sig i en särskilt utsatt situation i samhället där våld är ett vanligt inslag i vardagen. Utövaren kan vara både partner men också andra i dennes närhet. De våldsutsatta möts inte sällan av oförståelse och okunskap vilket kan leda till att de utsätts för kränkningar och våld av de samhällsinsatser som ska ge dem stöd och hjälp.

Barns utsatthet:

Barn som lever i en familj där det förekommer våld utsätts för risk att deras hälsa och utveckling skadas både fysiskt och psykiskt. Risker finns både om barnet utsätts själv för våld eller om barnet upplever/bevittnar våld mellan de vuxna, eller mot syskon, i familjen. Om våld förekommer mellan de vuxna i familjen löper barnet 15 gånger högre risk att själva utsättas för flera olika typer av våld. Att bevittna våld kan ge liknande symptom och problem som att själv utsättas för våld. De yngsta barnen utgör en speciell sårbar grupp, de är beroende av sina föräldrar för sin överlevnad och har svårare att distansera sig från våldet eller sätta ord på vad de upplever. Våldet kan också påverka föräldraförmågan vilket i sin tur kan leda till att barnets behov försummas.

Barn berättar sällan om sin utsatthet på eget initiativ. Det kan bero på fler orsaker, till exempel rädsla. Barnet kan ha hotats att något värre ska hända om de berättar om våldet. Barnet kan också känna en lojalitet till våldsutövaren, framförallt om det är en förälder eller annan närstående. Skuld och skam kan också vara orsaker att barnet inte berättar om sin utsatthet eller vad barnet bevittnar.

Barn och unga utsatta för grooming

Grooming är när vuxna personer söker upp barn och unga på nätet i sexuella syften via exempelvis spelappar och sociala medier. Många gånger utger sig den vuxna för att vara jämnårig med barnet/den unga och en, vad barnet/den unga förstår, förtroendefull relation uppstår. Genom bekräftelse, mutor, utpressning eller rena hot försöker förövaren få barnet att posera naket, eller träffas fysiskt så att förövaren kan begå sexuella övergrepp.

Unga relationer:

Våld i ungas relationer är i flera avseenden mycket likt annat våld, men omständigheter och kontext kan skilja sig. En skillnad är att man som tonåring eller ung vuxen kan sakna kunskap om vad som är ett lämpligt beteende i ett intimt förhållande och om vad som utgör ett våldsamt och kontrollerande beteende. Det är också vanligt förekommande att digitala medier används som metod att utöva våld, exempelvis genom att hota om att sprida, eller tvinga till sig, bilder av sexuell karaktär, eller utöva kontrollerande beteende via appar som visar var personen befinner sig.

Hot och våld i nära relationer

4 DOKUMENTATION

4.1 Dokumentera våldsutsatthet

Hälso- och sjukvården och tandvården ska dokumentera i patientjournal vid våldsutsatthet eller misstanke om våldsutsatthet både när det gäller barn och vuxna. Det är viktigt att dokumentera i patientjournal på rätt sätt.

I journalsystemet Cosmic finns mallen "Våldsutsatthet i nära relation", genom att använda den blir anteckningarna bortfiltrerade i e-tjänsten journalen på 1177.se och i NPÖ. Detta görs för att inte utsätta patienten för risk om en våldsutövare tilltvingar sig till den utsattas journalanteckningar via e-tjänster på 1177.se. Observera att vid utlämnande av papperskopia syns även de uppgifter i journalen som skrivits under mallen "våldsutsatthet i nära relation".

Det är också möjligt att lägga till ett sökordspaket i annan dokumentationsmall. Sökordspaketet "våldsutsatthet i nära relation" möjliggör att kortfattat anteckna om eventuell våldsutsatthet. Anteckningar i sökordspaketet blir bortfiltrerat från 1177.se **men inte i nationell patientöversikt (NPÖ)**. Av den anledningen är sökordspaketet bra att tillämpa vid tillfällen då frågor om våld ställs på rutin, eller då våldsutsatthet har hänt tidigare och då endast behöver antecknas för anamnetisk information. Vid pågående våldsutsatthet eller om patienten lever under hot ska anteckningar göras i mallen "Våldsutsatthet i nära relation".

Bra att tänka på:

- All information om våldsutsatthet eller misstanke om detta ska enbart skrivas i mallen, eller sökordspaketet "våldsutsatthet i nära relation". Inga hänvisningar i andra delar av journalen ska göras till "våldsutsatthet i nära relation", exempelvis notiser om att anteckningar gjorts även i den dolda sökordsmallen. Detta kan innebära en risk för patienten om någon annan kommer åt den våldsutsattas journal
- Dokumentationen i journalen kan komma att fungera som underlag för det medicinska utlåtande, rättsintyg, som polis eller åklagare kan begära ut i samband med brottsutredning eller rättegång
- Samtala med patienten om den skyddade sökordsmallen och vad det innebär att skriva om våldsutsattheten i journalen. Viktigt att tänka på är att patienten förstår och samtycker till att anteckningar görs i journalen

Läs mer om hur man ska [dokumentera våldsutsatthet i nära relation i patientjournalen i Cosmic](#). Läs också allmän instruktion om [dokumentation i patientjournal](#) samt i [Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd](#).

Vad som ska dokumenteras:

- de tecken och symptom som väcker misstanke om våldsutsatthet

Hot och våld i nära relationer

- att frågor om våldsutsatthet har ställts
- vilka behov som patienten har, fysiska som psykiska
- att information har getts om möjlighet till vård inom hälso- och sjukvård, samt tandvård, stöd och hjälp från socialtjänst samt kontakt med frivilligorganisationer
- att sjukvårdspersonalen har hjälpt den vuxna våldsutsatta få kontakt med socialtjänsten om denne samtycker till det
- gällande barn ska även frågor till den medföljande vuxna om orsaken till symptom och tecknen på våldsutsatthet journalföras.
- samt om barnet är tillfrågat i enrum (beroende på barnets ålder och mognad)
- om anmälan till socialtjänsten är gjord vid oro för barn under 18 år (är den vuxna patient ska detta journalföras i den vuxnas journal, är barnet patient journalförs det i barnets journal)
- vid skador upptäckta av tandvården görs en bedömning om behov finns för vidare undersökning av hela kroppen

Vid fysiska skador:

- Beskriv alla skador och undersök kroppen
- Beskriv typ av skada – blåmärke, skärsår, fraktur
- Beskriv skadans storlek, färg och form
- Ange om det är höger eller vänster kroppsdel, insida eller utsida, så att det tydligt framgår vart skadorna sitter
- Beskriv alltid vad som undersökts även om inga skador är upptäckta på den delen av kroppen
- Fotografera skadan i färg med digitalkamera, använd måttband som appliceras invid skadan. Ta både översiktsbild och närbilder. Använd neutral bakgrund, exempelvis en duk

Psykisk utsatthet:

- Beskriv den psykiska utsattheten så som isolering, kontroll, kränkande behandling, rädsla, tvång eller liknande
- Beskriv omfattningen, graden och frekvensen av det psykiska våldet
- Beskriv våldets påverkan på patientens psykiska och fysiska tillstånd
- Beskriv påverkan på dagligt liv

Dokumentera också vad som framkommit i samtal, undersökningar och observationer med våldsutövare.

4.2 Dokumentation när våldsutsattheten inte är pågående

Många gånger berättar en våldsutsatt person inte om våldet förrän långt efter den aktuella händelsen. Detta kan komma upp i samtal och när patienten får frågan om våldsutsatthet. Det är viktigt att dokumentera detta i journalen då det kan ha samband med den fortsatta behandlingen av de problem patienten söker vård för. Det kan till exempel röra sig om psykisk ohälsa eller diffus smärtproblematik.

Hot och våld i nära relationer

4.3 Skyddade personuppgifter

Enligt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd ska hälso- och sjukvården och tandvården säkerställa att det är möjligt att föra patientjournal om en patient har skyddade personuppgifter. Läs mer om detta i instruktion: [Patient med skyddad identitet/skyddade personuppgifter](#). Detta gäller oberoende av journalsystem.

4.4 Begränsa tillgänglighet e-tjänsten Journalen

4.4.1 Egen journal

I de fall patienten själv inte vill att journalen ska vara synlig i e-journalerna kan e-tjänsten Journalen förseglas av patienten, eller via sjukvården om patienten inte vill eller vågar göra detta själv. Blanketten [E-tjänst journalen – försegling på begäran av invånare](#) fylls i och skickas till adress angiven på blanketten.

4.4.2 Hantering av vårdnadshavares tillgång till barnets journalinformation – e-tjänsten Journalen

Vårdnadshavare tillåts ta del av barnets journalinformation via e-tjänsten Journalen till dess att barnet är 13 år (i vissa fall till 15 år). Mellan det att barnet är 13–15 år har varken barn eller vårdnadshavare rätt till journalen och efter att barnet fyller 16 år har denne själv åtkomst till sin journal.

Om en förövare har fortsatt tillgång till sitt barns journal via e-tjänsten Journalen kan detta skapa risker i att förövaren kan ta reda på var barnet befinner sig. Till exempel i fall där barnet är placerad på annan ort på grund av utsatthet för våld eller hedersrelaterat våld och förtryck, eller i de fall barnet är placerat tillsammans med en av föräldrarna i skyddat boende.

I vissa fall kan sekretess gälla mot vårdnadshavaren och dennes rätt att ta del av barnets journal via e-tjänsten Journalen. Det är möjligt att försegla journalen för vårdnadshavare/vårdnadshavarna som inte har rätt till detta. Här kan både verksamhet inom Region Västmanland samt socialtjänsten begära detta, se instruktion [e-tjänsten Journalen – Hantera vårdnadshavares tillgång till barnets journalinformation](#)

I de fall barnet har åtkomst till sin egen journal (över 16 år) eller vuxen – hänvisa patienten till att själv byta lösenord eller avsluta sitt bankID/FrejaID om förövaren har tillgång till detta.

Vårdnadshavare har fortsatt rätt att begära ut sitt barns journal i papperskopia. Om detta sker, trots att tillgång till e-journalen saknas, lämnas informationen ut. Detta kan medföra risker för att barnet och eventuellt en andra vårdnadshavare får sin skyddsplacering röjd.

Hot och våld i nära relationer

4.5 Rättsintyg

Rättsintyg är skriftliga medicinska läkarutlåtanden som endast utfärdas efter begäran från polis eller åklagare i samband med en brottsutredning eller rättegång. Samma regler gäller för läkare och tandläkare.

En läkarundersökning av ett brottsoffer i syfte att utfärda ett rättsintyg kräver alltid individens samtycke. Vanligtvis är det polisen som inhämtar samtycket från patienten och ska alltid inhämtas innan rättsintygen utfärdas. Det finns undantag när rättsintyg får inhämtas utan samtycke.

Rättsintyg ska främst skrivas av en rättsläkare eller av en läkare som kontrakteras av Rättsmedicinalverket och som genomgått särskilt utbildning för ändamålet.

Undantag har gjorts för vissa situationer som kräver antingen särskild kompetens eller akuta åtgärder.

Särskilda skäl kan föreligga i följande situationer:

- Sexualbrott – gynekologisk undersökning för spårsäkring krävs omedelbart
- Brott mot barn – barnmedicinsk specialitet är önskvärd. Enligt Rättsmedicinalverkets uppfattning är det dock ofta lämpligt att undersökning av barn genomförs av läkare inom Rättsmedicinalverket tillsammans med en barnmedicinsk specialist
- Akuta situationer där vårdande insatser krävs omedelbart och där insatserna omöjliggör eller försvårar undersökning i efterhand, till exempel fall där skadan undersökts och därefter suturerats
- När särskild specialistkunskap i övrigt krävs, till exempel tandläkare eller ögonläkare
- När ingen läkare inom Rättsmedicinalverket eller läkare med avtal med verket finns tillgänglig och undersökning/rättsintyg omöjligen kan vänta

För mer information läs: [Lag \(2005:225\) om rättsintyg i anledning av brott](#)

Hot och våld i nära relationer

5 HÄNVISNING TILL ANDRA AKTÖRER

5.1 Anmäla oro att barn far illa

Anställda på vissa myndigheter, inklusive hälso- och sjukvård samt tandvård, är skyldiga att genast anmäla om de i sitt arbete misstänker eller får kännedom om att ett barn far illa, enligt Socialtjänstlagen kap 14 § 1 (SOL 14:1). För mer information och detaljer om hur du gör en orosanmälan läs instruktion: [orosanmälan – misstanke om barn som far illa, enligt Sol kap 14§1](#). Vid skriftlig anmälan används blanketten: *Orosanmälan – misstanke om barn som far illa*.

Du anmäler din oro för barnet och eventuella iakttagelser som framkommit

- I kontakt med förälder/vårdnadshavare/syskon
- I direktkontakt med barnet
- Från någon annan i barnets närhet

Socialtjänsten gör bedömning och utredning av barnets behov och kan tillsätta insatser som exempelvis skyddsplacering, familjebehandling eller stödsamtal.

Bra att tänka på vid orosanmälan:

- När du misstänker att ett barn är utsatt för våld i någon form (fysisk, psykisk, sexuell, försummelse, hedersrelaterat våld, könsstympning, barnäktenskap eller annat) eller har bevittnat våld ska en orosanmälan göras.
- Det inkluderar även misstanke om barn som far illa på grund av sexuell exploatering, i fall så som sex mot ersättning, människohandel för sexuella ändamål och att filmer eller bilder med sexuellt eller avklätt innehåll tagits fram och/eller spridits.
- Du kan inte göra en anonym anmälan. Den är personlig och kan inte delegeras till någon annan, ingen annan kan heller bestämma att du inte ska anmäla när du känner oro för att ett barn far illa.
- Vid misstanke om våld mot barnet eller om barnet har bevittnat våld ska **inte** föräldrar/vårdnadshavare informeras. Socialtjänsten kan behöva ge barnet omedelbart skydd och stöd.
- Vid misstanke eller kännedom om att ett barn under 18 år utsätter någon annan för våld ska detta anmälas till socialtjänsten.
- Det är möjligt att kontakta socialtjänsten för rådgivning kring orosanmälan. Tänk på att inte uppge barnets identitet eftersom det då tas emot som en orosanmälan som inte kan återtas.
- I akuta ärenden ska socialtjänsten kontaktas via telefon och därefter ska anmälaren omgående komplettera med en skriftlig orosanmälan.
- Socialtjänsten i respektive kommun går att nå via kommunens hemsida eller växel, på jourtid finns **socialjouren** som är länsövergripande som nås via telefonnummer **021- 39 20 66** eller via **polisens** telefon **114 14**.
- Vet du inte vilken kommun barnet är folkbokfört i är det socialtjänsten i kommunen som barnet vistas i som är ansvarig att ta emot orosanmälan.
- Dokumentera i journalen att orosanmälan är gjord.

Hot och våld i nära relationer

Vid misstanke att barn far illa under graviditet går det utifrån dagens lagstiftning inte att göra en orosanmälan förrän barnet är fött. Det är därför viktigt att dokumentera i journal om oron och att det efter födseln görs en orosanmälan om oron kvarstår. Det är också möjligt att kontakta socialtjänsten utifrån den gravidas situation.

5.2 Hänvisa våldsutsatta vuxna

Sjukvården har ett ansvar för personer utsatta för våld men det finns också andra aktörer som ansvarar för dessa frågor dit vårdpersonal kan hänvisa.

5.2.1 Polisanmälan

Motivera den som utsatts för våld att göra en polisanmälan och erbjud hjälp med kontakten. Polisen kan med fördel komma till aktuell enhet inom sjukvården för att upprätta anmälan.

Om patienten inte vill göra en polisanmälan finns möjlighet att göra det i ett senare skede. Sekretessen kan ändå brytas om minimistrafvet för brottet uppgår till mer än ett års fängelse när det rör sig om brott som våldtäkt, grov misshandel, samt mord eller dråpförsök. Sjukvårdspersonal kan alltid konsultera polisen vid osäkerhet **utan** att uppgå identiteten på den som utsatts för våld.

Sjukvården har ingen skyldighet att polisanmäla misstanke om brott mot barn. Vid orosanmälan till socialtjänsten tar de ställning till om brottet ska polisanmälas. Det finns inga sekretessbestämmelser som hindrar att vårdpersonal gör en polisanmälan eller lämnar information till polisen gällande brott mot barn. En polisanmälan ersätter inte anmälningsskyldigheten till socialtjänsten. Det ska alltid göras vid misstanke att barn far illa. Läs mer om orosanmälan i avsnitt 5.1.

I vissa situationer kan det vara befogat att anmäla till både polisen och socialtjänsten. Då kan polis och åklagare snabbare besluta om åtgärder så som förhör, säkrande av bevis, bedöma risken om personen kommer att kunna bli utsatt för mer våld mm.

5.2.2 Socialtjänst

Följande text handlar om vuxna personer, i fall där den våldsutsatta är barn, läs mer om orosanmälan av barn i avsnitt 5.1.

Stöd och insatser för våldsutsatta vuxna

Socialtjänsten har det yttersta ansvaret för invånarna i kommunen och ansvarar för att genomföra utredningar om individens behov samt bevilja insatser till en våldsutsatt person. Vuxna personer som är våldsutsatta behöver själv ta kontakt med socialtjänsten för att ansöka om stöd och hjälp. Detta kan vara till exempel stödsamtal, ekonomiskt bistånd, stöd för ny bostad eller skyddsplacering. Personal

Hot och våld i nära relationer

inom sjukvården ska hjälpa patienten få kontakt med socialtjänsten i den kommun som den våldsutsatta tillhör. I akuta ärenden har socialtjänsten i kommunen som personen vistas i ansvar att agera.

Stöd och insatser till våldsutövare

Socialtjänsten ansvarar för att ge stöd till den som utövar våldet. En ny bestämmelse från 2021 har införts i [5 kap. 11 a § SoL](#), om att socialnämnden ska verka för att den som utsätter eller har utsatt närstående för våld eller andra övergrepp ska ändra sitt beteende. Det kan ske i form av stödsamtal för att förstå våldsutövandet och sitt eget agerande i syfte att motivera till en förändringsprocess. Vårdpersonal som upptäcker våldsutövare kan med fördel hjälpa personen i att ta kontakt med socialtjänsten i kommun personen tillhör. För våldsutövare som själva är under 18 år ska en orosanmälan till socialtjänsten göras.

Kontaktuppgifter:

Sök på kommunens hemsida där patienten är folkbokförd i efter kontaktuppgifter till socialtjänsten där finns ofta mottagningsnummer för både vuxen- och barn/ungdomsenheterna. Du kan även ringa till kommunens växel och be att få bli kopplad till socialtjänstens mottagningstelefon. På jourtid kontaktas den länsövergripande socialjouren som nås via telefonnummer 021- 39 20 66 eller via polisens telefon 114 14.

Känner du dig osäker på hur ett ärende ska hanteras kan du ändå ringa till socialtjänsten för konsultation men tänk då på att **inte** uppge patientens identitet.

5.2.3 Nationella stödlinjer/chattar för patienter

- [Kvinnofridslinjen](#) telefonnummer 020-50 50 50, är en nationell stödtelefon för de som är utsatta för hot och/eller våld. Stödtelefonen är öppen dygnet runt och bemannas av socionomer eller sjuksköterskor, som har tystnadsplikt. Även anhöriga eller yrkesverksamma kan ringa till telefonen för rådgivning eller stöd.
- [Terraferm](#), telefonnummer 020-52 10 10, en stödtelefon där utsatta kan få stöd i kris, juridisk rådgivning och praktisk hjälp med t.ex. rättsprocess. Terraferm kan ge stöd på flera olika språk.
- [Brottsofferjouren](#) har en nationell telefoncentral, telefonnummer 116 006, som ger stöd till brottsutsatta, vittnen och anhöriga.
- [TRIS](#), Tjejers Rätt i Samhället, är en ideell förening som arbetar mot hedersrelaterat våld och förtryck. TRIS nationella jourtelefon, telefonnummer 010-255 9191, vänder sig både till hjälpsökande och till yrkesverksamma.
- [Ungarelationer.se](#) har en chatt och ger stöd och information till personer under 20 år som blir utsatt i sin relation, är kompis till någon som blir det, eller är den som utsätter. Det kan vara pågående eller ha hänt tidigare.

Hot och våld i nära relationer

- [Ellencentret](#) har en chatt och finns för personer som är mellan 15 och 25 år gammal, och som har erfarenheter av sex mot ersättning, sex som självskadebeteende, så kallad "sugardejting", eller att bli såld av andra.
- [Bris - Barnens Rätt i Samhället](#), telefonnummer 116 111, har en stödtelefon till barn upp till 18 år som är öppen dygnet runt. Det finns också möjlighet att chatta eller mejla.

Nationella stödlinjer för våldsutövare

- [Välj att sluta](#), telefonnummer 020 - 555 666, är en nationell telefonlinje dit personer som utövar våld kan ringa för att få stöd och hjälp.
- [Preventell](#), telefonnummer 020-66 77 88, är en nationell hjälplinje för personer som upplever att de tappat kontrollen över sin sexualitet, som kanske känner oro för tankar och handlingar, eller är rädd att göra sig själv eller andra illa. Preventell kan ge stöd och råd, och hjälpa vidare till behandling.
- [Killar.se](#) har en chatt för killar som ger stöd till killar upp till 25 år. Det kan handla om relationer, våld och att må dåligt. Killar.se har också en samtalsmottagning för bland annat personer som utövar våld.

5.2.4 Frivilligorganisationer

Det finns flera frivilligorganisationer som jobbar för att stödja och hjälpa våldsutsatta personer. I Västmanland finns både kvinno- och tjejjourer, vilka inte utesluter stöd från andra aktörer så som polis eller socialtjänst. I vissa fall kan en person som utsatts för våld hellre vilja ta emot stöd från en kvinno- eller tjejjour.

Du kan med fördel hjälpa patienten att hitta telefonnummer/kontaktuppgifter till en ideell organisation. På hemsidorna www.roks.se och www.unizon.se finns information om hur och var du kan hitta en kvinno- eller tjejjour.

5.3 Stödlinjer för yrkesverksamma

Kvinnofridslinjen

Telefonnummer 020-50 50 50, är en nationell stödtelefon för de som är utsatta för hot och/eller våld. Stödtelefonen är öppen dygnet runt och bemannas av socionomer eller sjuksköterskor, som har tystnadsplikt. Även anhöriga eller yrkesverksamma kan ringa till telefonen för rådgivning eller stöd.

Hedersförtryck.se

Telefonnummer 010-223 57 60, en stödtelefon för yrkesverksamma när du behöver råd och konsultation i situationer där barn och vuxna är eller riskerar att bli utsatta för hedersrelaterat förtryck, våld, barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning.

Hot och våld i nära relationer

Nationellt metodstöd mot prostitution och människohandel

Telefonnummer 020-390 000, en stödtelefon för yrkesverksamma om du behöver råd eller stöd i ärenden om prostitution och människohandel.

Regionkoordinatorer mot prostitution och människohandel

I polisregion Mitt, som Västmanland tillhör, finns regionskoordinatorer mot prostitution och människohandel. Dessa kan du ringa för råd och stöd i ärenden, kontaktuppgifter hittar du via länken [Nationellt metodstödsteam](#).

5.4 Vittnesplikt

I vissa fall kan vårdpersonal bli kallade som vittne i rättegång. Läs mer om de lagar som reglerar sekretessbrytande åtgärder i instruktion [Vittnesplikt](#)

6 FÖRDJUPNING OCH LITERATURHÄNVISNINGAR

6.1 Onlineutbildningar

- [Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer](#) en introduktionskurs om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer med fokus på hälso- och sjukvården och tandvårdens ansvar. Länkat i utbildningen finns utbildningar från andra aktörer.
- [Basprogram om våld mot barn och unga \(luvit.se\)](#) En utbildning som det nationella kunskapscentret Barnafrid tagit fram för att öka kunskap om våld mot barn och unga.
- [Vera - om hälso- och sjukvårdens och tandvårdens anmälningsplikt när barn far illa](#) (Amphi Produktion AB, hittas på kompetensplatsen)
- [Hedersrelaterat våld och förtryck - hälso- och sjukvården \(Socialstyrelsen\)](#)
- [Könsstämpning av flickor och kvinnor \(Socialstyrelsen\)](#)
- [Vad alla bör veta om våld – \(Myndigheten för delaktighet\)](#) (utbildning om våld i nära relationer mot personer med funktionsnedsättning)
- [Webbutbildning om sexuell exploatering av barn, prostitution och människohandel \(Jämställdhetsmyndigheten\)](#)
- [Människohandel med barn och unga \(Nationellt metodstöd mot prostitution och människohandel\)](#)

Dokument i ledningssystemet:

Dokumentnamn	Dokumentnr
Beställa tolk	29440
Beställa tolk till döva, dövblinda, personer med hörselnedsättning	38909
Vårdsutsatthet i nära relation i patientjournalen	20826

Hot och våld i nära relationer

Dokumentation i patientjournalen	27241
Patient med skyddad identitet/skyddade personuppgifter	4844
E-tjänsten Journalen, hantera vårdnadshavares tillgång till barnets journalinformation	26404
Orosanmälan – misstanke om barn som far illa, enligt SoL kap 14§1	20086
Hot och våld	383
Polisanmälan	46744
Vittnesplikt	243

6.2 Till dig som chef

Då våld i nära relationer är vanligt förekommande är det troligt att medarbetare inom Region Västmanland är eller har varit utsatta eller utövat våld i nära relationer. Vi vet att våld har stora konsekvenser på en persons hälsa, som också kan få betydande konsekvenser för arbetsförmågan. För våldsutsatta kvinnor ökar sjukfrånvaron med 20 procent. Varje år handlägger Försäkringskassan 11 000 ärenden som är kopplade till våld. Vilket gör det till en mycket angelägen fråga även för dig som chef.

- [Våld i nära relation - agera som chef eller kollega \(luvit.se\)](#) Onlineutbildning som SKR tagit fram som hittas via Kompetensplatsen
- Stöd för dig som chef som Sveriges kommuner och regioner tagit fram. [Våld i nära relation – stöd för dig som chef - SKR](#)
- Jämställdhetsmyndigheten för dig som chef eller kollega [Våld i nära relation - agera som chef eller kollega - Jämställdhetsmyndigheten](#)

6.3 Vidare fördjupning

Nedan hittar du länkar till sajter som mer omfattande beskriver de olika områdena i instruktionen:

6.3.1 Våld i nära relationer

Nationellt centrum för kvinnofrid

- [Webbstöd för vården](#)
- [Våldets uttryck och mekanismer](#)
- [Uppbrottsprocessen](#)

Socialstyrelsen

- [Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd HSLF-FS](#)
- [Våld i nära relationer – Handbok för socialtjänsten, hälso och sjukvården och tandvården \(socialstyrelsen.se\)](#)
- [Våld i nära relationer och hedersrelaterat våld - ett utbildningsmaterial för hälso- och sjukvården och tandvården](#)
- [Studiehandledning till utbildningsmaterialet ovan](#)

Hot och våld i nära relationer

Övrigt

- [Våld i nära relationer \(Kunskapsguiden\)](#)
- [Intersektionella perspektiv på våld i nära relationer.pdf \(lansstyrelsen.se\)](#)

6.3.2 Hedersrelaterat våld och förtryck

Socialstyrelsen

- [Bedömning av hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relationer](#)
- [Att möta barn som kan vara utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck](#)
- [Könsstympning och omskärelse av flickor och kvinnor](#)
- [Kvinnlig könsstympning – ett stöd för hälso- och sjukvårdens arbete](#)

Övrigt

- [Hedersförtryck.se](#)
- [Könsstympning av flickor och kvinnor](#)
- [Könsstympning – omskärelse av flickors underliv](#)

6.3.3 Prostitution och människohandel för sexuella ändamål

Kunskapsguiden

- [Sex mot ersättning – vuxna](#)
- [Sex mot ersättning och sexuell exploatering – barn och unga](#)

Övrigt

- [Nationellt metodstödsteam mot prostitution och människohandel](#)
- [Prostitution och människohandel](#)
- [Barn i internationell människohandel och exploatering](#)

6.3.4 Särskilt utsatta grupper

Personer med funktionsnedsättning

- [Våld mot personer med funktionsnedsättning - MFD](#)
- [Våld mot kvinnor med funktionsnedsättning](#)

Personer i missbruk

- [Om våldsutsatta kvinnor med missbruks- och beroendeproblem](#)
- [Missbruk och utsatthet för våld - Nationellt centrum för kvinnofrid](#)
- [Vem ser oss? En studie om kvinnor i missbruk- och beroendes upplevelser av våld i nära relation](#)

HBQI-personer

- [Hbtqi-personers utsatthet för våld i nära relationer](#)
- [Kunskap-och-erfarenheter-av-arbete-med-våldsutsatta-hbtq-personer.pdf](#)
- [Homosexuella, bisexuella, transpersoner och personer med queera uttryck och identiteter](#)

Hot och våld i nära relationer

Äldre personer

- [Våld mot äldre kvinnor - en forsknings- och kunskapsöversikt](#)
- [Våld mot äldre kvinnor](#)
- [Socialstyrelsen utbildning - Våld mot äldre](#)

Barn

- [Våld mot barn](#)
- [Barn som upplever våld](#)
- [Basprogram om våld mot barn \(utbildning\)](#)

Ungas relationer

- [Ungarelationer.se](#)
- [Ungas utsatthet för våld](#)
- [Våld i ungas nära relationer \(Stiftelsen 1000 Möjligheter\)](#)

Utlandsfödda kvinnor

- [Kvinnor med utländsk bakgrund](#)

Våldsutövare

- [Våldsutövare i nära relationer](#)
- [Att arbeta med våldsutövare](#)
- [Behandlingsmetoder för personer som utövar våld i nära relationer](#)